

'Die Geister die ich rief .....

Paars lijdt aan euforische blindheid. De hamvraag bij de beoordeling van het sociaal-economisch beleid is hoe paars met de sociale structuur is omgesprongen. Het sociale gezicht anno 1994-1998 lijkt te zijn gekocht met in de schoot geworpen belastingmeevallers terwijl er een sociale infrastructuur ontstond waarin het neoliberalisme en kapitalisme konden gedijen. 'Die Geister die ich rief, werde ik jetzt nicht mehr los.' schreef Goethe al.

Nederland maakt economisch gezien florissante tijden mee. Het lijkt niet op te kunnen. Belastingmeevallers tuimelen over elkaar heen. Het financieringstekort daalt gestaag tot ver onder de Economische Monetaire Unie (EMU)-norm. Winstcijfers verdubbelen. Over de hele linie zit de vaart erin. Paars heeft de wind mee. Een stevige bries, waarvoor de voorwaarden gecreëerd zijn door vorige kabinetten.

Toch had met name het vorige kabinet het heel moeilijk. De wereld verkeerde in de ban van de Golfoorlog. De wereld-economie stagneerde. Centraal Planbureau (CPB)-scenario's gaven aan dat met name Europa er slecht voorstond. Allerwegen werd gewaarschuwd voor de opkomst van nieuwe Derde Wereldlanden (naast de tijgers Korea, Taiwan en Japan) omdat zij goedkope arbeidskrachten zouden gaan leveren. Europa zou met zijn sociale arrangementen aan

inertie leiden. Reden waarom veel economen, en de VVD voorop, er de bezem doorheen wilden halen. Het minimumloon bijvoorbeeld was steen des aanstoots. CAO's zouden niet meer verbindend moeten worden verklaard. Een ministertel moest lucht geven aan de consumptie- en investeringszin van de beter bedeedden. Het dreigende decor van een failliet Nederland en Europa zorgde bij de vorige verkiezingen voor een klimaat waarin dergelijke voorstellen er soms als koek gingen. Ja, ten tijde van de Tussenbalans (1992) vroeg de toenmalige minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid zich zelfs hardop af of wij, Nederlanders, ons er niet op zouden moeten gaan instellen dat groei van de koopkracht er tot het jaar 2000 niet meer zou inzitten. Het illustreert het algemene klimaat uit die toch nog vrij recente dagen.

Of was het niet zo algemeen? Was dat pessimistische gevoel wellicht voorbehouden aan het CDA dat voelde aankomen dat er een tijdperk ten einde liep

met het vertrek van Ruud Lubbers uit de actieve politiek? Projecteerde het kabinet-Lubbers III en zijn geestverwanten de eigen sores op een omringende werkelijkheid? Moet achteraf worden gezegd dat paars nieuw elan bracht in een slechts geworden Nederlandse politiek? At en toe wordt wel degelijk aan een dergelijk sentiment geappelleerd. Lubbers III zou het aan slagvaardigheid hebben ontbroken. Een cultuurpessimistische ondertoon zou het kabinet hebben begeleid en verlamd. De verfrissing kwam midden 1994. Dat is een appreciatie die de coalitiepartijen 'er graag inhouden'. Terecht is zij echter niet.

Daadwerkelijk reden tot zorg

Ik plaats bij die teneur dan ook enkele kanttekeningen. In de eerste plaats was er in de eerste helft van de jaren negentig daadwerkelijk reden voor zorg. De werkloosheid liep ineens weer hard op. Het herstelbeleid dreigde te stagneren. Er moest worden bezuinigd. Ingrepen volgden. Die waren extra pijnlijk, omdat zij de volgende op rij waren. Maar noodzakelijk waren zij wel. Ondertussen groeide ook de criminaliteit. Het kabinet bouwde er, ondanks de financiële tegenwind, veel cellen bij. Het investeerde ook flink in alternatieve straffen. Maar dat alles wel in het besef dat er iets fundamenteels aan de hand was met de publieke moraal, met de ethiek op straat. Dat appèl op die moraal werd niet zelden afgeschilderd als een restant uit de jaren vijftig. Inmiddels is het appèl gemeengoed geworden. Toch schromen de nieuwe vaandeldragers niet om het CDA nog steeds van een oubollig moralistisch aureool te voorzien.

Terug naar die tijd: ook de internationale context was instabiel. Er was de

dreiging die uitging van brandende olieputten in Koeweit en Irak. Dat maakte het moeilijk te geloven in een op handen zijnde periode van stabiliteit en bloeiende wereldhandel. Veeleer stonden de verhoudingen met Arabische staten onder grote hoogspanning. Het beste kan het toenmalige geesteklimaat misschien nog wel worden geïllustreerd met een toen verschenen 'Spiegel Spezial' getiteld 'Die Erde 2000. Wohin sich die Menschheit entwickelt'. De special behandelt op een bijna apocalyptische manier vragen rond overbevolking, aantasting van het milieu, islamitisch fundamentalisme, het verval van het vooruitgangsgeloof in de wetenschap, de terugkeer van het nationalisme, de geweldspiraal en het verzwakken van de natiestaat. Wetenschappers van naam en faam tonen zich uitermate bezorgd over wat ons op korte termijn te gebeuren staat.

Geen beroepsmopperaars

In de tweede plaats werd het CDA in die tijd zeker niet bevolkt met beroepsmopperaars. Terwijl de Eurosclerose breed werd uitgemeten in de media, door het Centraal Planbureau en vooral liberale politieke partijen liet onder meer Bert de Vries zich niet meeslepen in het geagiteerde sentiment van die dagen. Hij zag geen redenen voor een snoetharde veramerikanisering van economie en samenleving. Hij zette in zijn oratie (1994), in de aula van de Erasmus Universiteit, de feiten nuchter op een rij. Hij constateerde dat de Nederlandse economie het in vergelijking met de andere Europese landen goed deed en bovendien met enig gemak de vergelijking met de toen onvolprezen Amerikaanse economie kon doorstaan. Dit, terwijl Nederland – anders dan de Verenigde Staten – er wèl een zeer fat-

soenlijk sociaal bestel op nahield en -houdt!! Houdbaar, sociaal en bloeiend zijn hierbij de trefwoorden. Met feiten gestaafd, werd het poldermodel verdedigd op het moment dat paars inmiddels een stevige aanloop nam om met dit 'corporatistisch gedrocht' af te rekenen. Inmiddels is het poldermodel een soort nationaal handelsmerk geworden. Evenals bij de roep om een publieke moraal volgt paars het CDA-denken.

Euforische blindheid

Dat paars de aanloop niet liet volgen door een verre sprong kwam omdat eind 1994 eerste tekenen van economisch herstel zich aandienen. Sindsdien is Nederland tamelijk euforisch. ....En het kabinet? Ja dat deelt in de Nederlandse tevredenheid. Hier nu plaats ik mijn derde kanttekening. Circa vijf à zes jaar was het moeilijk om door het algemene gevoelen heen te zien. Het is moeilijk om het moment van onder meer economische terugval niet te verabsoluteren en te veronderstellen dat een periode van groei zich niet meer zou aandienen. Nu is het omgekeerde het geval. Het besef dat alles niet zo mooi zal blijven als het nu is, is moeilijk aan te boren. Nu de portemonnee weer dikker is, lijkt het ook alsof fundamentele maatschappelijke vraagstukken zich minder scherp aandienen. Dat nu is nog maar de vraag. Klopt het minuscule bericht in de Telegraaf van enige weken geleden dat rond circa 2020 de totale ontbossing van Brazilië, bij ongewijzigd beleid, een feit zal zijn? Zijn de berichten uit de *Spiegel-Spezial* (1993) van een uitermate instabiel Oost-Europa, met op de achterhand corrupte en misdadige krachten, met hun verbindingslijnen naar terroristische groeperingen in het Midden-Oosten, inmiddels achterhaald. Of zijn

het uitingen van een niet vrolijk maar wel opportuun realisme? Het lijkt erop dat de vrolijke kijk op de wereld al die problemen incens wat minder rijpend maakt. In ons land is bisschop Muskens er dan ook blijkbaar voor nodig om de (vooral ook paarse) euforie met enige regelmaat te bepalen bij het gegeven dat niet iedereen deelt in de nationale rijkdom. Kortom, laat de euforie niet met ons aan de haal gaan! Dat is even ongezond als een ongeclusuleerd cultuurpessimisme.

Geen euforische blindheid dus, ook niet bij het beoordelen van de maatregelen die de afgelopen periode op sociaal-economisch gebied zijn genomen. Het ging goed met Nederland. Voor 1998 is alle inwoners van ons land op zijn minst koopkrachtbehoud gegarandeerd. Elk kabinet dat dat kan doen, mag zich gelukkig prijzen. Toch zijn dergelijke garanties sterk conjunctureel bepaald. Het sociale gezicht van een partij of kabinet is aan dat soort tijgebonden garanties dan ook maar zeer ten dele aan af te lezen. Een sociaal beleid bestaat niet bij gratie van de min of meer toevallige belastingmeevallers alleen.

Hamvraag

Van groter belang is of we een sociaal bestel hebben dat is opgewassen tegen onverhoopte economische tegenwind. Hoe is met die sociale structuur omgesprongen de afgelopen jaren? Dat is een hamvraag bij de beoordeling van het sociaal-economisch beleid. Hoe zal bijvoorbeeld de geprivatiseerde Ziekte-wet gaan uitpakken bij een flinke conjuncturele dip? Werkgevers moeten tegenwoordig de Ziekte-wet betalen. Werknemers moeten vooral employable zijn. Nu al is daarom in discussie de vraag of werknemers bij voorrang be-

handeld moeten gaan worden door de zorginstellingen. Hoe zal het dan wel niet zijn als bedrijven straks weer in gevarenzones gaan komen? Zal de druk op het gelijkheidsideaal in de zorg dan niet bijna onhoudbaar zijn. In elk geval zullen de privé-klinieken gouden tijden tegemoet gaan, met alle gevolgen van dien voor ons publieke bestel. Bovendien, hoe zullen bedrijven en private verzekeraars in die omstandigheden omgaan met chronisch zieke werknemers? Hun loon moet telkens uit het eigen vermogen worden betaald, zonder dat er een arbeidsprestatie tegenover staat. Welke reïntegratie-verplichtingen in termen van scholing en overplaatsing komen dan over hen heen? Hoe hard zal het spel gespeeld gaan worden door bedrijven en private verzekeringsinstellingen die ook onderling in een concurrentiestrijd zijn verwickeld? Door private verzekeringsinstellingen die ook meer en meer arbeidsongeschiktheidsrisico's (WAO) zullen gaan verzekeren. Wat een en ander zal gaan betekenen voor het wervings- en selectiebeleid van ondernemingen en de aard van de arbeidscontracten (tijdelijke dienstverbanden etc.) laat zich raden. Ook laat zich raden dat in die tijden het werken in avonduren, tijdens christelijke feestdagen en weekenden geen vrijblijvende zaak meer zal zijn. Over de effecten op gezins- en sociale leven is al voldoende gedebatteerd. Tegen die tijd zal het echt menens worden.

Bij de discussie over de tweedeling in de zorg stelt minister Borst in alle eerbijheid dat het kabinet de consequenties van de Ziektewet niet heeft overzien. Voor hoeveel andere effecten en wetten zal dat straks het geval zijn? Voor de minister-president, voor het sociale smaldeel in dit kabinet is het te

hopen dat dan de analyse niet zal zijn dat het sociale gezicht anno '94-'98 gekocht werd met in de schoot geworpen belastingmeevallers, terwijl er ondertussen een sociale infrastructuur ontstond waarin het neo-liberalisme en kapitalisme konden gedijen.

'Die Geister die ich rief, werde ich jetzt nicht mehr los', schreef Goethe ooit. Hoe zullen de zwakken tegen die tijd tegen de huidige euforie aankijken? Ik zou er, kruipend in de huid van sociaal-democraat, niet per se gerust op zijn. Toch lijkt me die toekomstige maatstaf een belangrijk meerpunt voor de politiek van vandaag.

Dr. A. Klink is redactielid van Christen Democratische Verkenningen.